

Małgorzata Gębka-Wolak
Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń
ORCID 0000-0003-4587-496X
e-mail: mge@umk.pl

Andrzej Moroz
Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń
ORCID 0000-0002-0414-4832
e-mail: amoroz@umk.pl

Modyfikacje formalne jednostek z ogólnego zbioru polszczyzny w tekstach prawnych

Formal modifications of general Polish lexicon in legal texts

The paper refers to research concerning contemporary lexicon used for creating legal texts in Polish. We discussed the basic mechanisms of adopting lexical units belonging to general Polish for legal purposes, with special emphasis on transformations involving a change in formal or semantic features of linguistic signs, as well as their combinatory features.

Słowa kluczowe: językoznawstwo, leksykologia, język prawny, źródła leksyki prawnej
Key words: linguistics, lexicology, legal language, source of legal lexis

1. Wprowadzenie

We współczesnym językoznawstwie powszechnie akceptuje się tezę, że użytkownicy języka posługują się gotowymi strukturami leksykalnymi. Czynią to jednak intuicyjnie, nie zdając sobie sprawy z faktycznych kształtów bytów, które wykorzystują w komunikacji. Zdecydowanie trudniejsze zadanie spoczywa natomiast na badaczu języka, który z różnorodnych wystąpień tekstowych pragnie wydobyć kształt tychże „konkretnych bytów języka” (*entités concrètes*) – jednostek leksykalnych (Danielewiczowa 2016: 14–15). Sama procedura identyfikacyjna nie jest niestety ani prosta, ani oczywista, a dodatkowo bywa komplikowana złożonym charakterem tekstów, w których występują wskazane komponenty, mającym swoje podłoże np. w pełnionej przez nie funkcji specjalistycznej.

Przedmiotem rozważań prowadzonych w tym opracowaniu jest jedna z takich specjalistycznych odmian polszczyzny, a mianowicie odmiana prawna, rozumiana jako zestaw środków językowych zwyczajowo stanowiących tworzywo tekstów prawnych, czyli tekstów, za których pomocą reguluje się stosunki między członkami danej społeczności. Są to teksty konkretnych aktów prawodawczych, tj. ustaw, rozporządzeń, zarządzeń i uchwał (Zieliński 1999: 50, 2004: 11, 13). Teksty te z kolei będą podłożem analizy jednostek, które – przy zachowaniu pewnych cech wspólnych – swoim zasadniczym kształtem formalnym lub/i znaczeniem odbiegają od wyrażen wyekscerpowanych przez językoznawców z ogólnego zbioru polszczyzny. Obserwacja tego typu wyrażen ma służyć odpowiedzi na dwa zasadnicze pytania. Po pierwsze, jaki jest zakres odstępstw formalnych we współczesnych tekstach prawnych, po drugie, jakie mechanizmy leżą u podstaw modyfikacji jednostek leksykalnych polszczyzny ogólnej we wskazanych tekstach specjalistycznych. Odpowiedź na powyższe pytania uznajemy za główny cel opisu w artykule.

Problem specyfiki wyrażen używanych w tekstach prawnych jest obiektem naszych zainteresowań już od pewnego czasu. Z tego też powodu prowadzone tu rozważania wpisują się w dotychczasowe analizy, obejmujące – z jednej strony – własności składniowej płaszczyzny takich wypowiedzi widziane z perspektywy normatywnej, z drugiej zaś problemy konstruowania złożonych leksykalnie ciągów – kolokacji specjalistycznych (zob. Gębka-Wolak, Moroz 2016a, 2016b; Gębka-Wolak 2014, 2014a, 2015, 2016; Moroz 2014a, 2014b, 2015a, 2015b, 2016). Obserwacje te przekonują, że zbiór minimalnych jednostek komunikacyjnych budujących teksty prawne obejmuje byty o zróżnicowanym statusie gramatycznym i w rozmaity sposób nawiązujące do zasobu leksykalnego polszczyzny niespecialistycznej. Z tego względu proponujemy wprowadzenie do opisu pojęcia jednostki tekstu prawnego¹ (Gębka-Wolak, Moroz 2018).

Nim jednak przejdziemy do głównego wątku rozważań, sformułujemy kilka wyjściowych postulatów badawczych, jak również przedstawimy przyjęte najistotniejsze założenia opisu, poczynając od wyjaśnienia rozumienia pojęcia jednostki tekstu prawnego i przedstawienia metodologicznych ram opisu.

¹ Problemem niepodjętym w tym opracowaniu jest kwestia pojęcia tekstu prawnego. Nie rozstrzygamy w związku z tym, czy mamy do czynienia z pojęciem generycznym, obejmującym wszystkie teksty o takim charakterze, czy też z pojęciem jednostkowym, wchodzącym w opozycję pojedynczość – mnogość. Z tego też powodu w naszym opracowaniu znaleźć można zarówno sformułowanie jednostka tekstu prawnego, w którym pojęcie tekstu prawnego odnosi się do prawnej odmiany języka, jak i sformułowanie jednostki tekstów prawnych, odnoszące się do konkretnych tekstów tej odmiany języka.

1.1. Jednostka tekstu prawnego

W prowadzonych w literaturze przedmiotu dyskusjach dotyczących komunikatywności tekstów prawnych (Choduń 2009; Jadacka 2010)² podnosi się m.in. kwestię dysponowania przez uczestników aktu komunikacji odpowiednimi kompetencjami do kodowania i dekodowania komunikatu, zwłaszcza w kontekście skuteczności działań prawnych³. Zwraca się przy tym uwagę na to, że niskie kompetencje językowe prawodawcy skutkują tym, że przepisy prawne nie wyrażają intencji legislatora (Grzelak 2010; Nieciecka 2014), a wykładnia przepisów prawnych nierzadko odbiega od wyników analizy językowej, tj. wykładni językowej, a nawet bywa z nią sprzeczna (Gębka-Wolak 2014). Z kolei odbiorca o niewystarczających kompetencjach z zakresu wiedzy o systemie prawnym i obowiązującej kulturze prawnej jest w stanie dekodować tekst prawny co najwyżej na poziomie deskryptywnym, tj. na poziomie przepisu prawnego, gdy tymczasem istota tekstu prawnego dostępna jest dopiero po dotarciu do poziomu dyrektywnego, poziomu normy prawnej (Choduń 2009). Z językoznawczego punktu widzenia jest natomiast oczywiste, że istotnym podłożem trudności z dekodowaniem tekstu prawnego jest skomplikowana relacja, w jakiej prawna odmiana polszczyzny pozostaje w stosunku do odmiany ogólnej. Prawna odmiana, podobnie zresztą jak inne specjalistyczne, nie rozwija się w pełni naturalnie, lecz jest poddawana różnym działaniom kształtującym (Malinowski 2006: 235)⁴, w szczególności obejmującym warstwę leksykalną i polegającym na przystosowywaniu jednostek z ogólnej polszczyzny do użycia w tekstach prawnych.

² Komunikatywność rozumiana jest jako właściwość tekstu mówionego lub pisanego, przypisywana mu przez nadawcę lub odbiorcę ze względu kryterium realizacji funkcji komunikatywnej. To właściwość skalarna, ustalana na podstawie subiektywnej oceny stopnia realizacji przez dany tekst funkcji komunikatywnej, czyli subiektywnej oceny, w jakim stopniu wyrażana przezeń treść jest zrozumiała dla uczestników aktu komunikacji językowej.

³ Temu aspektowi polskiej legislacji poświęcono m.in. debatę w Senacie, która odbyła się 7 grudnia 2006 r., a następnie została udostępniona w postaci publikacji książkowej (zob. Tietiajew-Różańska 2007, oprac.). Na temat komunikatywności dyskursu prawnego wypowiedziały się ponadto A. Choduń (2007, 2009) i H. Jadacka (2010).

⁴ W wypadku tekstów prawnych dość powszechnie przyjmuje się tezę o ich kształtowanym charakterze: „Język naturalny został bowiem zaadaptowany przez prawodawcę do pełnienia funkcji środka przekazu informacji o prawie” (Nieciecka 2014: 109); „Obserwując teksty aktów normatywnych, zauważamy, że mamy raczej do czynienia z bardzo specyficzną odmianą rodzajową języka polskiego, utworzoną w sposób świadomy i celowy przez legislatorów w wyniku wieloletniego i powtarzalnego konstruowania wypowiedzi opisujących stanowione przez nich dyrektywy postępowania” (Malinowski 2006: 235). Szczegółowe rozwiązania systemowe ujęte są w rozporządzenia, z których najważniejsze to *Zasady techniki prawodawczej* (Dz. U. z 2002 r., nr 100, poz. 908).

Efektem działań adaptacyjnych jest tworzenie jednostek tekstów prawnych (JTP), czyli ciągów leksykalnych wyznaczonych zakresem stosowania do tekstów prawnych oraz działań związanych ze stanowieniem prawa⁵. Zwróćmy uwagę na to, że w sytuacji modelowej jednostki języka mają charakter czysto świadomościowy, a jednocześnie społeczny – są wspólne dla nadawców i odbiorców, gdy tymczasem jednostki specjalistyczne, w tym JTP, nie są powszechnie znane. Cechą definicyjną JTP jest autonomiczność semantyczna rozumiana jako konstytuowanie znaczenia danej struktury formalnej bez konieczności odwoływania się do znaczeń tych wyrażen notowanych przez słowniki ogólne. Z punktu widzenia prowadzonych tu obserwacji istotna jest natomiast inna właściwość JTP, a mianowicie fakt, że część takich wyrażen to zmodyfikowane na poziomie formy, treści lub syntaktyki wyrażenia z zasobu leksykalnego polszczyzny ogólnej.

Kwestia wykorzystania leksyki z ogólnej polszczyzny do tworzenia jednostek tekstu prawnego była co prawda przedmiotem opisu (zob. np. Hałas 1995), jednak – jak nam się wydaje – nie wszystkie stosowane w tym celu mechanizmy zostały ujawnione bądź wystarczająco wyeksponowane i zilustrowane przykładami⁶. Chodzi głównie o mechanizmy polegające na zmianie formalnej strony znaku językowego i jego łączliwości. Jak postaramy się dowieść, tylko część z takich zmian jest wynikiem modyfikacji w planie treści. Możliwe są bowiem także przekształcenia nieskorelowane ze zmianą znaczenia.

1.2. Ramy metodologiczne

Zarówno prowadzone niżej rozważania, jak i formułowane hipotezy badawcze lokujemy w obrębie strukturalistycznego paradygmatu naukowego, rozumianego jako zbiór istotnych pojęć oraz postulatów metodologicznych wywodzących się z prac Ferdinanda de Saussure'a. Z uwagi jednak za przyjęty wyżej cel i przedmiot obserwacji w sposób szczególny wykorzystujemy teorię jednostki języka i gramatyki operacyjnej Andrzeja Bogusławskiego (1976, 1978, 1988a, 1988b, 1996) oraz jego kontynuatorów (zob. Bogusławski, Wawrzyńczyk 1993; Bogusławski, Danielewiczowa 2005; Grochowski 2012a, 2012b; Danielewiczowa 2012; Dobaczewski 1998; Stępień 2014 i in.). Tym

⁵ Wprowadzenie do opisu pojęcia jednostki tekstu prawnego zaproponowaliśmy i szerzej uzasadniliśmy we wcześniejszym opracowaniu, zob. Gębka-Wolak, Moroz 2018. Uznajemy tym samym, że leksyka tekstów prawnych charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem, a jej część stanowią jednostki specjalistyczne, funkcjonujące jedynie w tekstach prawnych.

⁶ W tematycznie najbliższym opracowaniu Bożeny Hałas (1995) kluczowe dla nas zagadnienie niezwiązanego z derywacją przekształcenia formy i syntaktyki znaku zasadniczo zostało pominięte.

samym przyjmujemy, że podstawowym elementem struktur komunikacyjnych jest właściwie wydzielona jednostka leksykalna, którą adekwatnie scharakteryzowano formalnie i semantycznie. Częścią takich bytów są również miejsca walencyjne otwarte dla elementów klas substytucyjnych niezamkniętych⁷. Na charakterystykę tych miejsc składają się z jednej strony cechy obiektów zdolnych do ich zajmowania, z drugiej zaś szereg ograniczeń selekcyjnych redukujących ilość obiektów wchodzących z daną jednostką w relacje o charakterze składniowym (zob. Karolak 2002). Naturalną konsekwencją tak zdefiniowanej jednostki języka jest natomiast fakt, że właściwe jej wyekscerpowanie i scharakteryzowanie stanowi jednocześnie instrukcję łączenia, czyli *de facto* determinuje mechanizmy wchodzenia przez takie elementy w struktury wyższego rzędu. Akceptacja takiej definicji sprawia, że jednostka leksykalna zmienia diametralnie swój status, staje się bytem składniowym, a jednym z podstawowych zadań tak rozumianej składni, składni jednostek, jest jej charakterystyka obejmująca m.in. potencję konkatenacyjną.

Przyjmujemy ponadto, że – będąca przedmiotem obserwacji w niniejszym tekście – leksyka specjalistyczna ma inny status niż ogólna, a tym samym procedura delimitacji jednostek leksykalnych powinna być przeprowadzana w oparciu o odrębnie konstruowany korpus referencyjny obejmujący wyrażenia z danej dziedziny specjalistycznej, w omawianym wypadku – z dziedziny prawa⁸.

2. Przekształcenia jednostek bazowych

Analiza literatury przedmiotu pozwala stwierdzić, że znamy podstawowe sposoby pozyskiwania JTP. Bożena Hałas (1995: 4584) do źródeł terminologii prawnej zaliczyła zapożyczenia, np. *kodeks, apelacja, koncesja, prewencja, arbitraż, prokurator*, i trzy typy derywacji: morfologiczną, czyli tworzenie terminów za pomocą formantów słowotwórczych, np. *okaziciel, odsprzedawca, niezbywalność, współdłużnik*, semantyczną, polegającą na zmianie znaczeń jednostek już funkcjonujących poprzez zawężenie lub rozszerzenie znaczenia

⁷ W naszym opracowaniu stosujemy niejednorodną notację schematów walencyjnych, co wynika z wykorzystania różnych źródeł, w których przyjęto odmienne, trudne do ujednoczenia konwencje notacyjne. Część schematów funkcjonuje więc na prawach cytatu. Ujednoczenie notacyjne wprowadzamy jedynie w odniesieniu do schematów zaproponowanych samodzielnie.

⁸ Argumenty za zasadnością ograniczenia korpusu referencyjnego w ramach procedury identyfikacji specjalistycznych jednostek leksykalnych zawiera artykuł M. Gębki-Wolak i A. Moroza 2018. Korpus tekstów prawnych, które stanowią podstawę tego opracowania, składa się pięciu kodeksów reprezentujących prawo karne, tj. *Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny wykonawczy, Kodeks wykroczeń* oraz *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia*.

bazowego, np. w odniesieniu do wyrażen *bląd*, *czyn*, *czynność*, *majątek*, *porzucenie*, syntaktyczną, której rezultatem są terminy wielowyrazowe, tzw. skupienia terminologiczne, np. *sprawca przestępstwa*, *kara aresztu*, *dowód osobowy*, *umowa przedwstępna*, *dowód z opinii biegłego*.

Nie jest natomiast wystarczająco rozpoznana problematyka takich przekształceń formy i syntaktyki znaków, które nie są związane z derywacją słowotwórczą. B. Hałas temu zagadnieniu poświęciła zaledwie jedno zdanie: „Zewnętrznym objawem zmian dokonywanych na płaszczyźnie semantycznej jest odmienna od poprzedniej łączliwość leksykalna i syntaktyczna znaku” (Hałas 1995: 56). Obserwacja Hałas zrodziła zresztą dodatkowe pytanie badawcze: czy zmiany w zakresie formy i syntaktyki znaku mogą mieć charakter samodzielny, tj. niezwiązany ze zmianami semantycznymi. Analiza materiału pochodzącego z tekstów prawnych pozwala na to pytanie odpowiedzieć twierdząco. Tym samym mamy podstawy do wyróżnienia dwóch podstawowych typów modyfikacji jednostek bazowych⁹: 1) zmian w zbiorze kolokacji, 2) przekształceń formalnych będących lub niebędących wynikiem zmiany znaczenia.

2.1. Zmiany w zbiorze kolokatów jednostki¹⁰

W zbiorze JTP mamy jednostki, które można traktować jako przejęte co do kształtu i znaczenia z polszczyzny ogólnej. Innymi słowy, wyrażenia tego rodzaju w dyskursie prawnym nie podlegają ani redefinicji, ani zmianom formalnym dotyczącym kształtu i cech selektywnych otwieranych miejsc walencyjnych, np. *sąd*_{1a} (‘instytucja państwowa zajmująca się rozstrzygnięciem sporów i orzekaniem o winie lub niewinności zgodnie z obowiązującym prawem’ WSJP), *skazany* (‘osoba, która otrzymała karę za przestępstwo’ WSJP), *zabójstwo* (‘umyślne pozbawienie kogoś życia’ WSJP), *przestępstwo* (‘czyn sprzeczny z prawem, zagrożony karą określoną przez prawo’ WSP). Przystosowanie jednostki do pełnienia specjalnej funkcji może natomiast

⁹ W opisach jednostek leksykalnych zgodnych z propozycją A. Bogusławskiego wskazuje się z jednej strony na wariantywną realizację kształtów, jak również dopuszcza ich przekształcenia regulowane zasadami gramatyki operacyjnej. Tym samym modyfikacje ogólnych jednostek polszczyzny dostosowujące je do funkcji specjalistycznej nie kłócą się – w naszym przekonaniu – z preferowanym tu synchronicznym podejściem do opisu języka.

¹⁰ Siatka pojęciowa związana z opisem kolokacji została scharakteryzowana we wcześniejszym opracowaniu autorów tekstu (zob. Gębka-Wolak, Moroz 2016a). Zgodnie przyjętymi tam rozstrzygnięciami kolokacja ma budowę dwuczłonową, tj. ośrodek (baza) kolokacji oraz kolokat, czyli preferowane frekwencyjnie uzupełnienie bazy kolokacji (zob. Gębka-Wolak, Moroz 2016a: 118). We wzmiankowanym artykule wyjaśniono też rozumienie kolokacji ilościowej i jakościowej (zob. Gębka-Wolak, Moroz 2016a: 115–116).

następować poprzez zmiany w zestawie jej kolokatów¹¹, ewentualnie w ich hierarchii ustalonej na podstawie frekwencji w tekstach. Należy przy tym dodać, że to, iż jednostka posiada ustalony i ograniczony zestaw kolokatów, jest przejawem leksykalnego ograniczania jej standardowej łączliwości, czyli leksykalnej realizacji otwieranych miejsc walencyjnych. Zmiany kolokacji pokażemy na przykładzie jednostki *przestępstwo*.

W wypadku interesującej nas jednostki działający w ramach Narodowego Korpusu Języka Polskiego kolokator Pelcra¹² ustala następującą hierarchię kolokatów: *świadek (świadek przestępstwa)*, *każdy (każde przestępstwo)*, *okoliczność (okoliczność przestępstwa)*, *najgroźniejszy (najgroźniejsze przestępstwa)*, *zgłosić (zgłosił przestępstwo)*, *kradzież (przestępstwo kradzieży)*, *ciągły (przestępstwo ciągłe)*, *giełdowe (przestępstwo giełdowe)*. WSJP wskazuje na typową łączliwość jednostki, tzn. wyróżnia kilka podstawowych grup leksykalnych uporządkowanych ze względu na klasę gramatyczną kolokatu, formalnego podrzędnika, np. *przestępstwo* (jakie?): *brutalne, obyczajowe, ścigane z*; *przestępstwo* (kogo | czego?): *niegospodarności, młodzięży*; *przestępstwo* (przeciwno): *czci, mieniu*, lub formalnego nadrzędnika, np. ___N + [pr] *przestępstwo*¹³: *mechanizm, sprawca, sprawa o, doniesienie o*; ___V + [pr] *przestępstwo*: *dopuszczyć się, przyznać się do, uznać za*.

Zestaw i hierarchia kolokatów, które można wyekscerpować z tekstów prawnych, odbiega od przedstawionych powyżej. Dominuje tu bowiem łączliwość z konstrukcją zawierającą przyimek (*skazany za przestępstwo, sprawa o przestępstwo*). Nieco rzadziej pojawiają się z kolei połączenia z przymiotnikiem (*określone przestępstwo, popełnione przestępstwo*), gerundium (*popełnienie przestępstwa*) lub czasownikiem (*popełnia przestępstwo*) czy rzeczownikiem (*sprawca przestępstwa*) oraz zależnym przyimkiem (*przestępstwo przeciwko*)¹⁴.

¹¹ Ze względu na kryterium ilościowe kolokacją jest połączenie takich elementów leksykalnych, które w tekstach określonego języka wykazują tendencję do występowania łącznie (są używane częściej niż inne połączenia budowane na tych samych segmentach). Zasiób kolokacji danego języka lub ich odmiany ustala się tu na podstawie badań statystycznych. Kolokacja w ujęciu jakościowym to ograniczone leksykalnie współwystępowanie jednostek wyrazowych (Preshov 2013: 176). Przy tej interpretacji wysoka frekwencja danego połączenia jest jedynie sygnałem – jednak nierozstrzygującym – faktu, że mamy do czynienia z kolokacją, a obrona tezy o kolokacyjnym charakterze danego połączenia jest realizowana z wykorzystaniem narzędzi analitycznych, umożliwiających wskazanie ograniczeń łączliwości (Gębka-Wolak, Moroz 2016).

¹² Narodowy Korpus Języka Polskiego jest dostępny na stronie: <http://www.nkjp.uni.lodz.pl>.

¹³ Indeksy (N, V) wskazują na ograniczenia nakładane na składniki, z którymi odpowiednia jednostka wchodzi w związki składniowe – tu odpowiednio nominalne i werbalne. Z kolei umieszczony w nawiasie kwadratowym symbol pr oznacza przyimek.

¹⁴ WSJP uznaje łączliwość z taką frazą za fakultatywną.

Zmiany w zbiorze kolokacji JTP w stosunku do jednostek o tych samych kształtach i znaczeniu mają więc charakter zarówno ilościowy, jak i jakościowy. JTP mają zdecydowanie mniejszy zestaw kolokatów niż ich odpowiedniki w języku ogólnym. Zestawy te są ponadto zróżnicowane pod względem leksykalnym. Ewentualne wspólne kolokaty różnią się z kolei frekwencją, co przekłada się na różnice ich rangi w zestawie, a więc ustalone na podstawie frekwencji miejsce w hierarchii kolokatów.

Zwróćmy natomiast uwagę na to, że zaobserwowane leksykalne ograniczenie współwystępowania jest w tekstach prawnych zjawiskiem na tyle rozpowszechnionym, że prowadzi do używania ciągów zazębiających się kolokacji. Na przykład wyrażenie *sąd orzeka karę pozbawienia wolności* składa się z 4 kolokacji: 1) *sąd orzeka*, 2) *orzeka karę*, 3) *karę pozbawienia*, 4) *pozbawienia wolności*. Dla ciągu *podlega karze ograniczenia wolności* są to trzy dwukomponentowe kolokacje: 1) *podlega karze*, 2) *karze ograniczenia*, 3) *ograniczenia wolności*. Na ciąg *inny organ państwa* składają się z kolei dwie kolokacje: 1) *inny organ* i 2) *organ państwa*. Ciągami tego typu są także *udaremnienie wykonania orzeczenia sądu* czy *zabezpieczenie wykonania orzeczenia*. Podkreślimy, że istnienie zazębiających się ciągów kolokacyjnych niewątpliwie jest jednym z wyrazistszych wyróżników językowych tekstów prawnych.

Przy okazji zwróćmy uwagę na fakt trudności związanych z systematycznym badaniem kolokacji występujących w tekstach prawnych. Wynikają one przede wszystkim z braku jednolitego korpusu tekstów prawnych stanowiącego podstawę stawianych hipotez badawczych dotyczących leksykalnych ograniczeń łączliwości w zbiorze JTP. Ponadto kolikator Pelcry wykorzystywany do porównywania kolokacji JTP i równokształtnych z nimi wyrażen z ogólnej polszczyzny pozwala na uzyskanie tylko przybliżonych danych. Jedną z przyczyn jest to, że stosowany w programie algorytm nie pozwala na wyeliminowanie z listy wyników ciągów, które w ogóle nie są konstrukcjami składniowymi.

2.2. Typy przekształceń formalnych jednostek ogólnej polszczyzny

W opozycji do wcześniej omówionych modyfikacji, które dotyczyły w gruncie rzeczy zewnętrznej łączliwości jednostek leksykalnych, lokują się zmiany dotyczące bezpośrednio struktury formalnej wyrażenia. Jest jednak rzeczą znamionną, że taka modyfikacja może, choć nie musi, być skorelowana z przekształceniem znaczenia, które JTP *de facto* dziedziczy z ogólnej polsz-

czynny. Zaobserwowane zmiany w tym zakresie dotyczą zidentyfikowanych segmentów jednostek i obejmują w szczególności: 1) wymianę segmentu wyrażenia na inny segment, 2) uszczuplenie kształtu jednostki o jakiś segment leksykalny, 3) wzbogacenie jednostki o – nienotowany w słownikach ogólnych – segment leksykalny. Przyjrzyjmy się przykładom poszczególnych modyfikacji.

2.2.1. Wymiana segmentu

W tekstach prawnych istnieje grupa wyrażzeń, których znaczenie nie odbiega zasadniczo od znaczenia znanego z polszczyzny ogólnej – względnie jednego ze znaczeń jednostki wieloznacznej – zmienia się natomiast ich struktura formalna w taki sposób, że segment leksykalny notowany w słownikach ogólnych zostaje zastąpiony segmentem specyficznym dla prawnej odmiany języka. Przykładem takiej jednostki jest *ściganie*, rzeczownik dziedziczący wymagania formalne po czasowniku *ścigać*₂ (WSJP), por. Rz_{osobowy} + *ścigać* + kogo + (za co), zob. (1)–(2).

- (1) *Władze kazachskie ścigają go za zabójstwo kilku osób.* WSJP
- (2) *Nie trzeba ścigać ludzi za niestuszne poglądy [...]* WSJP

W ogólnej polszczyźnie notujemy więc połączenia form *ściganie* z ciągiem *za co*, np. *ściganie za alimenty, za jakieś przestępstwa, za zbrodnie*. Połączenia te nie znajdują natomiast potwierdzenia w będącym podstawą analiz w niniejszym tekście karnym module prawnym. Zamiast oczekiwanego rozwinięcia *za co* pojawiają się konstrukcje z rozwinięciem *o co*, np. *ściganie o przestępstwo*, zob.

- (3) *Kto, przez tworzenie fałszywych dowodów lub inne podstępne zabiegi, kieruje przeciwko określonej osobie ściganie o przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, wykroczenie, wykroczenie skarbowe lub przewinienie dyscyplinarne albo w toku postępowania zabiegi takie przedsięwzięje, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.* KK 235

Wymiana segmentu przyimkowego następuje także w JTP bazującej na czasowniku *pomagać*₁ (WSJP), dysponującą następującą alternatywną łączliwością: 1) Rz_{żywotny} *pomagać* komu + w czym / przy czym, np. *Córka pomagała matce w przygotowaniu kolacji*. 2) Rz_{żywotny} *pomagać* bezokolicznik + (komu), np. *Przewodnik pomaga turystom poznać miasto*. 3) Rz_{żywotny} *pomagać* komu + czym, np. *Złodziej pomógł sobie wytrychem*. Obserwacja tekstów prawnych prowadzi do wniosku, że zamiast segmentu *w czym* bywa używany segment *do czego*, zob. (4), por. *pomaga w jej zbyciu* i *pomaga do jej zbycia*.

- (4) *Kto pieniądz, inny środek płatniczy lub znak pieniężny albo dokument określone w § 1 puszcza w obieg albo go w takim celu przyjmuje, przechowuje, przewozi, przynosi, przesyła albo pomaga do jego zbycia lub ukrycia, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.* KK, 2,1¹⁵

Uzupełnieniem jednostki *roszczenie* w ISJP objaśnionej następująco: ‘Jeśli ktoś wysuwa roszczenia do czegoś, to upomina się o to, gdyż ma do tego prawo lub sądzi, że ma prawo’ jest ciąg *do czego*, np. *roszczenie do zapłaty, do odszkodowania*, zob. (5).

- (5) *I, co najważniejsze, czy tak nieprecyzyjna regulacja prawna może być podstawą roszczeń do odszkodowania ze strony konsumenta, który będzie się uważał za osobę pokrzywdzoną?* NKJP

W tekstach prawnych jego miejsce zajmuje ciąg *o co*, zob. (6)–(7).

- (6) *Roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie należy zgłosić w sądzie okręgowym, w okręgu którego wydano orzeczenie w pierwszej instancji lub w którym nastąpiło zwolnienie zatrzymanego.* KPW 115, 1
- (7) *Roszczenie o zwrot należności, o których mowa w § 1, przedawnia się z upływem 3 lat od dnia powstania tego roszczenia.* KPK, 618d, 3

Modyfikacje polegające na wymianie segmentu nie należą może do zjawisk w tekstach prawnych bardzo częstych, są jednak wyraźnym sygnałem odrębności JTP w stosunku do jej niespecjalistycznego odpowiednika.

2.2.2. Uszczuplenie jednostki o segment leksykalny

Prócz omówionej wyżej grupy jednostek, w których strukturze obserwuje się wymianę określonego segmentu leksykalnego, w tekstach prawnych występują wyrażenia – w stosunku do jednostek polszczyzny ogólnej – uszczuplone o jakiś segment. Przykładem może być czasownik *nakładać* oraz jego gerundialny derywat *nakładanie*. Redaktorzy WSJP jednostce *nakładać*₄ – ‘zobowiązywać kogoś do podporządkowania się ustaleniom’ – przypisują następujące wymagania: __ + *nakładać* + co + na kogo. Obie frazy – nominalna i przyimkowo-nominalna mają w tym wypadku charakter obligatoryjny, co ukazują odpowiednie przykłady:

¹⁵ Lokalizacja przykładów pochodzących z aktów prawnych jest podawana w następującym układzie: skrót nazwy aktu prawnego, numer artykułu, numer paragrafu. Wykaz stosowanych skrótów nazw aktów prawnych znajduje się pod tekstem. Przykłady opatrzone skrótem NKJP pochodzą z *Narodowego Korpusu Języka Polskiego*, udostępnianego na stronie <http://nkjp.pl>, a skrótem WSJP – z *Wielkiego słownika języka polskiego*, publikowanego na stronie <http://www.wsjp.pl/>.

- (8) *Ustawa nakłada na producentów i importerów sprzętu elektrycznego i elektronicznego obowiązek utylizacji oraz przetwarzania tego typu towarów.* WSJP
- (9) *Niestety, rzecznik nie posiada uprawnień do wydawania nakazów, zakazów, nakładania kar i grzywnien na przedsiębiorców.* NKJP

Praktyką często stosowaną w tekstach prawnych jest redukcja frazy przyimkowo-nominalnej. Działanie takie zgodne jest z zasadą skrótowości tekstu prawnego (Zieliński 1999: 55) i służy przede wszystkim ogólności i uniwersalności przepisu prawnego. Trzeba jednak podkreślić, że w efekcie otrzymujemy strukturę eliptyczną, por.:

- (10) *W postępowaniu mandatowym, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, funkcjonariusz uprawniony do nakładania grzywny w drodze mandatu karnego może ją nałożyć jedynie, gdy [...] KPW 97, 1*

Odmianą modyfikacji polegającej na redukcji segmentu leksykalnego są zmiany polegające na zmniejszeniu liczby miejsc walencyjnych. W tym wypadku redukcja nie dotyczy materialnego kształtu jednostki, a jedynie miejsc otwieranych przez jednostkę dla wyrażen, z którymi wchodzi ona w związki składniowe. Stoimy tu jednak na – zaprezentowanym wyżej – stanowisku, że pozycja składniowa jest częścią jednostki, a jej modyfikacja jest zmianą w jej strukturze. Wskazany mechanizm obserwujemy np. w odniesieniu do jednostek *umorzenie czego, ściganie kogo/czego, przygotowanie czego*. Wyrażenia te w tekstach prawnych są używane z pominięciem miejsca walencyjnego dla rzeczownika w dopełniaczu, sygnalizowanego zaimkiem *kogo/czego*, zob. (11)–(12).

- (11) *...postanowienie o umorzeniu powinno zawierać także imię i nazwisko podejrzanego oraz w razie potrzeby inne dane o jego osobie.* KPK 322,3
- (12) *Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.* KK 190, 2

Jedną z wyraźnych cech tekstów prawnych jest tendencja do redefiniowania wyrażen polszczyzny ogólnej. Najczęściej dostrzegalne zmiany semantyczne są realizowane przez proces tworzenia definicji legalnych, łączących na zasadzie apriorycznej decyzji formalną i znaczeniową stronę znaku językowego, przy czym znaczenie legalne jest przypisywane zarówno ciągom jednosegmentowym, np. *dokument, żołnierz, rozkaz*, jak i wielosegmentowym, np. *podmiot leczniczy, ochrona osobista*. Z tego też powodu modyfikacje znaczeniowe nierzadko towarzyszą także regularnemu procesowi tworzenia derywatów odczasownikowych, podczas którego zmiana semantyczna wynika z wyłączenia rzeczownika z kategorii nazw czynności i przeniesienia go do innej kategorii słotwórczej. W obu wypadkach zmiany cech semantycznych mogą być powiązane z modyfikacjami strony formalnej,

co należy uznać za inny typ zmian omówionych wyżej. Inna rzecz, że takie modyfikacje najczęściej dotyczą procesów redukcyjnych, a w związku z tym uzasadnione jest ich omówienie w tym miejscu.

Przykładem działania omówionego mechanizmu są jednostki *usiłowanie*, *zaniechanie*, *przepadek*, które w tekstach prawnych są używane bez standardowego dla nazw czynności podrzędnika w dopełniaczu, por. *usiłowanie uniknięcia pojedynku*, *zaniechanie wojen*, *przepadek ciągnika* i *usiłowanie*, *zaniechanie*, *przepadek* w (13)–(15):

- (13) *Odpowiada za usiłowanie, kto w zamiarze popełnienia czynu zabronionego swoim zachowaniem bezpośrednio zmierza do jego dokonania, które jednak nie następuje.* KK 13,1
- (14) *Odpowiedzialności karnej za przestępstwo skutkowe popełnione przez zaniechanie podlega ten tylko, na kim ciążył prawny, szczególnie obowiązek zapobiegnięcia skutkowi.* KK 2
- (15) *Sąd może orzec przepadek, jeżeli społeczna szkodliwość czynu jest znikoma [...]* KK 45,1

Podobny proces jest obserwowany w takich wyrażeniach, jak *podżeganie* czy *pomocnictwo*. Łączliwość takich wyrażeń jest dziedziczona po motywujących czasownikach __*podżegać* + kogo + do czego | przeciw + czemu (ISJP) oraz *Rz_{zywotny}* + *pomóc* + komu + w czym | przy czym (WSJP)¹⁶. Ich cechą charakterystyczną jest m.in. obligatoryjna realizacja frazy przyimkowo-nominalnej, np. *podżeganie do wojny*, *pomocnictwo w dwóch zamachach*, por.:

- (16) *Jeden z zarzutów dotyczył także podżegania jednego ze studentów do pobicia innego studenta [...]* NKJP

Powyższe struktury w tekstach prawnych pod wpływem m.in. tendencji terminologizacyjnych (por. Moroz 2014b) ulegają redukcji, czego efektem są wyrażenia uszczuplone w stosunku do jednostek z polszczyzny ogólnej o jakiś segment leksykalny, por.:

- (17) *Usiłowanie, podżeganie i pomocnictwo są karalne.* KW 124,2
- (18) *Sąd wymierza karę za podżeganie lub pomocnictwo w granicach zagrożenia przewidzianego za sprawstwo.* KK 19, 1

Pozbawione podrzędników typowych dla nazw czynności jednostki *usiłowanie*, *podżeganie*, *pomocnictwo* funkcjonują w tekstach prawnych jako nazwy form popełnienia przestępstwa, natomiast *przepadek* – jako nazwa środka karnego.

¹⁶ WSJP dla czasownika *pomóc* notuje jeszcze dwa schematy – *Rz_{zywotny}* + *pomóc* + INF + (komu) oraz *Rz_{zywotny}* + *pomóc* + komu + czym.

2.2.3. Wzbogacenie jednostki o segment leksykalny

Pozostaje wreszcie trzecia grupa zmian formalnych. Polega ona na rozszerzeniu struktury jednostki o segment leksykalny nienotowany w polszczyźnie ogólnej.

W ogólnej odmianie polszczyzny wyrażeniom *sprawa* czy *postępowanie* nie przypisuje się dodatkowych wymagań o charakterze obligatoryjnym, por.:

(19) *Gdybym złożył swoją delikatną sprawę w profesjonalne ręce, na pewno wszystko potoczyłoby się inaczej...* [...] WSJP

Z kolei w tekstach prawnych dominuje struktura rozszerzona o segment przyimkowy, por. *sprawa o co, postępowanie o co*, zob. (20)–(21)¹⁷:

(20) *W sprawach o przestępstwa ścigane na wniosek postępowanie z chwilą złożenia wniosku toczy się z urzędu.* KPK 12,1

(21) *Prokurator Generalny przedstawia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej akta sprawy lub wszczyną z urzędu postępowanie o utaskawienie w każdym wypadku, kiedy Prezydent tak zadecyduje.* KPK 567, 2

Segmentem, który stosunkowo często rozszerza JTP używane w tekstach prawnych z dziedziny prawa karnego, jest *z czego*. Poniżej podamy trzy JTP zawierające ten komponent leksykalny.

Pierwszą jest jednostka *dowód z czego*, np. *dowód z opinii biegłych, dowód z wyjaśnień oskarżonego*, zob. (22):

(22) *Dowodu z wyjaśnień oskarżonego lub z zeznań świadka nie wolno zastępować treścią pism, zapisków lub notatek urzędowych.* KPK, 174

Omawiana JTP stanowi modyfikację jednostki *dowód*₁ ‘coś, co świadczy o prawdziwości lub zaistnieniu czegoś’ (WSJP), której w polszczyźnie ogólnej przypisuje się trzy alternatywne schematy, tj. *dowód + czego / że zdanie | zdanie pytajnozależne / na co*, np. *dowód wpłaty, dowód, że się pomylił, dowód na przyjęcie łapówki*.

Segment *z czego* stanowi rozszerzenie także jednostki *ściganie*, zob. (23), wymienionej w p. 2.2.1. jako przykład wymiany segmentu leksykalnego:

(23) *W sprawach z oskarżenia prywatnego zażalenie na postanowienie prokuratora o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania przygotowawczego rozpoznaje prokurator nadrzędny, jeżeli postanowienie zapadło z uwagi na brak interesu społecznego w ściganiu z urzędu sprawcy.* KPK 465, 2a

¹⁷ *Wielki słownik języka polskiego* notuje już obie jednostki z kwalifikatorem prawnym – *sprawa*₂ oraz *postępowanie*₂ – którym przypisuje fakultatywną łączliwość z frazą przyimkowo-nominalną *o co*.

Połączenia typu *ściganie z urzędu*, *ściganie z oskarżenia prywatnego* nie są notowane w słownikach ogólnej polszczyzny jako rozwinięcia *ścigać*, *ściganie*. Tym samym pod względem formalnym JTP *ściganie* od odpowiedniej jednostki z zasobu polszczyzny ogólnej różni się ilościowo (ma dodatkowy segment *z czego*) i jakościowo (zamiast *z czego* zawiera segment *o co*), por. *ściganie z urzędu o przestępstwo*.

Trzecim przykładem JTP, która w stosunku do odpowiedniej jednostki z polszczyzny ogólnej została wzbogacona o komponent *z czego*, jest czasownik *zaspokoić z czego* i jego nominalny derywat *zaspokojenie z czego*, np. *zaspokojenie z majątku wspólnego*, *zaspokojenie ze źródeł*, *zaspokojenie z egzekucji*.

(24) *Niemожność zaspokojenia z majątku odrębnego skazanego stwierdza się w protokole.* KKW 28, 1

Analogiem dla podanych JTP w polszczyźnie ogólnej jest czasownik *zaspokoić₁* ‘sprawić, że zostały spełnione czyjeś potrzeby lub oczekiwania’ (WSJP), otwierający pozycję składniową dla podrzędnika nominalnego o wartości biernika, np. *zaspokoić wierzytelności*, *roszczenia*, *popyt*.

W materiale odnotowaliśmy także inne segmenty leksykalne rozszerzające jednostkę. W wypadku czasownika *kraść* oraz rzeczownika *kradzież* w tekstach prawnych obie jednostki zostają rozbudowane o segment przyimkowo-nominalny *z czym*, tj. *kraść z włamaniem*, *kradzież z włamaniem*, zob. (25):

(25) *Kto kradnie z włamaniem, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.* KK 279, 1

(26) *Jeżeli kradzież z włamaniem popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.* KK 279, 2

Bazowe jednostki z polszczyzny ogólnej mają następujące wymagania: $Rz_{osobowy} + kraść + (komu) + co + (skąd)$, np. *Notorycznie kradła kolegom drobne sumy pieniędzy* (WSJP); $__ + kradzież + czego$, np. *Sezon kradzieży rowerów górskich powoli się rozkręca* (WSJP).

3. Podsumowanie

Przekształcanie leksyki z ogólnego zbioru polszczyzny jest jednym ze źródeł wzbogacania zasobu leksykalnego prawnej odmiany polszczyzny. Jak staraliśmy się pokazać, ważne miejsce zajmują tu mechanizmy inne niż derywacja, polegające na modyfikacji formy jednostki bazowej lub jej łączliwości. Na podkreślenie zasługuje fakt, że zmiany formalne nie muszą być skorelowane ze zmianą w planie treści.

Materiał poddany obserwacji został ograniczony do karnego modułu prawnego, ale z wstępnych obserwacji większego korpusu tekstów prawnych wynika, że istotnym źródłem JTP także z innych gałęzi prawa są właśnie modyfikacje formalne. To z kolei byłoby kolejnym argumentem potwierdzającym fakt zasygnalizowanego we wprowadzeniu zjawiska kształtowania prawnej odmiany polszczyzny.

Modyfikacje formalne (z udziałem lub bez modyfikacji semantycznych) bazowej leksyki ogólnej na potrzeby jej użycia w tekstach prawnych to jednak nie tylko istotny mechanizm budowania specjalistycznego i swoistego leksykonu. To zarazem źródło trudności z dekodowaniem tekstów tworzonych z jego wykorzystaniem. Odbiorca tekstu, widząc wyrażenia o kształtach znanych mu z innych typów tekstów, jest bowiem skłonny dekodować je zgodnie ze znanymi mu regułami, tj. nie uwzględniając ich specjalistycznych funkcji, co *de facto* oznacza nieuwzględnianie, że są to odrębne jednostki leksykalne. Z tego powodu potrzebna jest edukacja mająca na celu podniesienie kompetencji językowej odbiorców tekstów prawnych, w tym zapoznanie ich z zasygnalizowanymi w tym artykule oraz innymi mechanizmami kształtowania tej odmiany polszczyzny.

Wykaz skrótów

- ISJP – Inny słownik języka polskiego
KK – Kodeks karny, ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (z późniejszymi zmianami)
KKW – Kodeks karny wykonawczy, ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (z późniejszymi zmianami)
KPK – Kodeks postępowania karnego, ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (z późniejszymi zmianami)
KPW – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenie, ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r.
NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego
WSJP – Wielki słownik języka polskiego

Literatura

- Bogusławski A. (1976): *O zasadach rejestracji jednostek języka*. „Poradnik Językowy” 8, s. 356–364.
Bogusławski A. (1978): *Jednostki języka a produkty językowe. Problem orzeczeń peryfrastycznych*. [W:] *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*. Red. M. Szymczak. Wrocław, s. 17–30.
Bogusławski A. (1988a): *Preliminaria gramatyki operacyjnej*. „Polonica” 13, s. 163–223.
Bogusławski A. (1988b): *Język w słowniku*. Wrocław.
Bogusławski A. (1996): *Jeszcze o delimitacji bilateralnych wielkości językowych*. [W:] *Symbolae Slavisticae. Dedykowane Pani Profesor Hannie Popowskiej-Taborskiej*. Red. E. Rzetelska-Feleszko. Warszawa, s. 47–55.

- Bogusławski A., Danielewiczowa M. (2005): *Verba Polona Abscondita. Sonda słownikowa III*. Warszawa.
- Bogusławski A., Wawrzyńczyk J. (1993): *Polszczyzna, jaką znamy. Nowa sonda słownikowa*. Warszawa.
- Choduń A. (2007): *Komunikatywność języka tekstów aktów prawnych*. „Przegląd Legislacyjny” nr 2, s. 90–100.
- Choduń A. (2009): *Uwagi o komunikatywności tekstów aktów prawnych*. [W:] *Prawo i język*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec. Warszawa, s. 7–13.
- Danielewiczowa M. (2012): *W głąb specjalizacji znaczeń. Przysłówkowe metapredykaty atestacyjne*. Warszawa.
- Danielewiczowa M. (2016): *Dosięgnąć przedmiotu. Rzecz o Ferdynandzie de Saussurze*. Warszawa.
- Dobaczewski A. (1998): *Cechy składniowe i semantyczne polskich wypowiedzi potwierdzających*. Warszawa.
- Gębka-Wolak M. (2014): *O interpretacji tekstu prawnego (z uwzględnieniem koncepcji kontekstu kulturalnego)*. [W:] *Kulturowe konteksty języka*. Red. B. Afeltowicz, J. Ignatowicz-Skowrońska. Szczecin, s. 93–106.
- Gębka-Wolak M. (2014a): *Wstępne uwagi o normie składniowej aktów prawnych*. „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”. T. 28, s. 25–37. DOI: 10.14746/psj.2014.28.2.
- Gębka-Wolak M. (2015): *Kierunki badań szyku w tekstach prawnych*. [W:] *Język, urząd, prawo*. Red. M. Czachorowska. Bydgoszcz, s. 21–32.
- Gębka-Wolak M. (2016): *Kolokacje w tekstach prawnych – czyn zabroniony*. „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”. T. 31, s. 127–138.
- Gębka-Wolak M., Moroz A. (2016a): *Kolokacje w tekstach prawnych – problemy proceduralne*. „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”. T. 31, s. 113–125.
- Gębka-Wolak M., Moroz A. (2016b): *Słownik kolokacji prawnych – wybrane problemy metodologiczne*. [W:] *System – Tekst – Człowiek. Studia nad dawnymi i współczesnymi językami słowiańskimi*. Red. M. Gębka-Wolak, I. Kaproń-Charzyńska, J. Kamper-Warejko. Toruń, s. 221–242.
- Gębka-Wolak M., Moroz A. (2018): *O pojęciu jednostki tekstu prawnego*. „Polonica” 38, s. 1–18.
- Grochowski M. (1982): *Zarys leksykologii i leksykografii*. Toruń.
- Grochowski M. (2012a): *Główne kierunki badań syntaktycznych w Polsce w drugiej połowie XX wieku i na początku XXI wieku*. [W:] *Językoznawstwo w Polsce. Kierunki badań i perspektywy rozwoju*. Red. M. Grochowski. Warszawa, s. 139–155.
- Grochowski M. (2012b): *Słownik i gramatyka – centrum języka i językoznawstwa. Wprowadzenie do problematyki*. [W:] *Horyzonty humanistyki*. Red. S. Gajda. Opole, s. 85–104.
- Grzelak J. (2010): *Skutki niskiej kompetencji komunikacyjnej prawodawcy*. „Kwartalnik Językoznawczy” nr 2, s. 10–19.
- Hałas B. (1995): *Terminologia języka prawnego*. Zielona Góra.
- Inny słownik języka polskiego* (2000). Red. M. Bańko. Warszawa.
- Jadacka H. (2010): *Dlaczego nie wszyscy mogą rozumieć teksty prawne*. [W:] *Prawo, język, etyka*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec. Warszawa, s. 27–30.
- Karolak S. (2002): *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*. Warszawa.
- Kącka-Rodak M., Wichrowska W. (2011): *Poprawność językowa aktów normatywnych – rola redaktora językowego w procesie legislacyjnym*. [W:] *Prawo, język, media*. Red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec. Warszawa, s. 131–138.
- Malinowski A. (2006): *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa.
- Moroz A. (2014a): *Lingwistyczne sposoby kształtowania kulturowego dystansu władzy na przykładzie tekstów prawnych*. [W:] *Kulturowe konteksty języka*. Red. B. Afeltowicz, J. Ignatowicz-Skowrońska. Szczecin, s. 211–221.

- Moroz A. (2014b): *Granice błędu – norma językowa a teksty prawne*. „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”. T. 28, s. 93–107. DOI: 10.14746/psj.2014.28.2.
- Moroz A. (2015a): *Eliptyczność tekstów prawnych*. [W:] *Język, urząd, prawo*. Red. M. Czachorowska. Bydgoszcz, s. 113–124.
- Moroz A. (2015b): *Językowe aspekty trudności w interpretacji tekstów prawnych*. „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej” 3, s. 7–25.
- Moroz A. (2016): *Kolokacje w tekstach prawnych – wykonanie orzeczenia*. „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”. 31, s.139–149.
- Nieciecka K. (2014): *Kilka uwag o problematyce komunikatywności tekstów prawnych*. „Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne” nr 16, s. 107–124.
- Preshov K. (2013): *Les collocations dans le discours juridique russe*. „Travaux de Slavistique”. T. 25, s. 175–186.
- Stępień M. (2014): *Wyrażenia parentetyczne w strukturze wypowiedzi. Właściwości semantyczne, składniowe, prozodyczne*. Warszawa.
- Tietiajew-Róžańska A. (oprac.) (2007): *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa*. Warszawa.
- Wielki słownik języka polskiego*. Red. P. Źmigrodzki, <<http://www.wsjp.pl/>>, dostęp: 04.12.2017.
- Zieliński M. (1999): *Języki prawne i prawnicze*. [W:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Red. W. Pisarek. Kraków, s. 50–74.
- Zieliński M. (2004): *Język prawny, język administracyjny, język urzędowy*. [W:] *Język – Prawo – Społeczeństwo*. Red. E. Malinowska. Opole, s. 9–18.

Summary

The paper describes the process of adapting general Polish lexicon for the purpose of creating legal texts in contemporary Polish. The aim of the article was to complete the existing descriptions of formal mechanisms observed while modifying the original vocabulary. We distinguished and described two basic transformation types: 1) changes in the possible collocations, 2) formal transformations not resulting from a semantic change or being the result of a meaning shift.

Compared to the existing analyses, the paper has the advantage of having described transformations not related to meaning changes, which involve 1) replacing an element of the original expression with a different lexical unit, 2) eliminating parts of the original expression, and 3) completing the original unit with a new lexical element, not existing in dictionaries of general Polish.

The paper shows that formal and semantic modifications of general Polish lexicon are an important factor allowing for the enrichment of legal vocabulary. They may also be an obstacle, making it difficult for non-specialists to decode legal texts.